

HİRKAN FLORASINA AİD BƏZİ BİTKİLƏRİN BİOKİMYƏVİ TƏDQIQI

**Zümrüd Məmmədova, Güllü Əliyeva,
Vüsalə Bədəlova**

*Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin Dendrologiya İnstitutu,
zumrud_dendrari@mail.ru, bio890@mail.ru, drvusalabadalova@gmail.com*

Azərbaycanın Hirkan florasına aid nadir bitki növləri vələsyarpaq azat (*Zelkova carpinifolia* (Pall.) C.Koch.) ağacı və ipək akasiyasının (*Albizzia julibrissin* Durazz) yarpaqlarından ayrılmış ekstraktların tərkibinə daxil olan kimyəvi maddələrin keyfiyyət və kəmiyyət tərkibi müqayisəli formada tədqiq edilmişdir. Hirkan Milli Parkındakı vələsyarpaq azat və ipək akasiyasından toplanmış bitki nümunələrindən Dendrologiya İnstitutunda ekstrakt alınmış, üzvi həlledici olaraq etanoldan istifadə edilmişdir. Alınmış ekstraktların komponent tərkibi xromatoqrafiya üsulu ilə KRİSTALL-2000M (Rusiya) qaz xromatoqrafında analiz edilmişdir.

Azat ağacı yarpaqlarından alınmış ekstraktın komponent tərkibinin analizi zamanı 18 pik müəyyənləşdirilmiş, lakin onlardan 15 pikdə eyniləşdirilmə aparılmış və ayrılmış maddələr təyin edilmişdir. 3 piki təyin etmək mümkün olmamışdır.

Ən çox konsentrasiya *citronelly butyrate* maddəsində müşahidə edilmişdir. Bu maddənin sahəsi 1979,238 mm² (42,12%), hündürlüyü 529,778 mm olmuşdur. Pik analizin 17 dəq. 22 san-də müşahidə edilmişdir. Ən az konsentrasiya isə *alfa-terpinen* maddəsində müşahidə edilmişdir. Bu maddənin sahəsi 23,451 mm² (0,499%), hündürlüyü 10,073 mm olmuşdur. Pik analizin 10,456 dəq.-də müşahidə edilmişdir. Komponentlərin analizi zamanı ayrılan ilk komponent 8,469 dəq.-də *alpha-pinen* olmuşdur. Bu maddənin sahəsi 23,451 mm² (14,433%), hündürlüyü 127,562 mm olmuşdur. Analiz zamanı ən son ayrılan maddə isə *cedrol* olmuşdur. Maddənin sahəsi 59,908 mm² (1,275%), hündürlüyü 17,056 mm-dir. Pikin müşahidə edilməsi 21,328 dəq.-də izlənilmişdir.

İpək akasiyasından ayrılmış ekstraktın komponent tərkibinin analizi zamanı 40 komponentin ayrılması – 40 pik müşahidə edilmişdir. Bu proses 23,287 dəq. müddətində reallaşmışdır. Ayrılmış komponentlərdən 19-una uyğun şahid maddə olduğundan təyin edilmiş, qalan 21 maddə üzrə isə şahid maddə çatışmazlığından eyniləşdirilmə aparılmamışdır. Ekstraktın tərkibində ən yüksək konsentrasiya göstərən və ilkin ayrılan maddə analizin 8,449 dəq.-də *alpha-pinen* maddəsi olmuşdur, hündürlüyü 5227,697 mm, sahəsi 23032,480 mm² (44,310%) təşkil etmiş, ən son ayrılan maddə isə təyin edilə bilməmişdir. Ən az konsentrasiya göstərmiş maddə də şahid maddənin olmaması səbəbindən təyin edilməmişdir. Bu maddə analizin 10,443 dəq.-də izlənilmiş, hündürlüyü 7,905 mm, sahəsi 13,778 mm² (10,443%) olmuşdur. Təyin edilmiş maddələrdən ən aşağı konsentrasiyaya malik olanı *geranyl oleate* maddəsi olmuşdur. Bu maddənin göstərdiyi pikin hündürlüyü 9,095 mm, sahəsi 26,543 mm² (0,051%). Pik analizin 18,461 dəq.-də izlənilmişdir.

Tədqiq edilən bitkilərdən alınmış ekstraktların tərkibində *citronelly butyrate* və *alpha-pinen* maddələrinin yüksək olması bu bitkilərin həmin maddələrin alınmasında xammal kimi istifadəsinin mümkünlüyünü təstiq edir. Qeyd olunan maddələrdən sənayenin müxtəlif sahələrində istifadə olunur.